

Европейски съд по правата на човека

Лингенс срещу Австрия
(Lingens v. Austria)

Жалба № 9815/82, А. 103

Решение от 8 юли 1986 г.

(резюме)*

Чл. 10: свобода на изразяване на мнение и на разпространяване на идеи

Пресата не трябва да преминава границите, поставени между другото за “защита на репутацията на другите”, но въпреки това неин дълг е да разпространява информация и идеи по политически въпроси, точно както и по въпросите в други области от обществен интерес. Не само пресата има задачата да разпространява такава информация и идеи, но и обществото има право да ги узнае. Освен това, свободата на печата дава една от най-добрите възможности за обществото да узнае идеите и възгледите на политическите лидери и да оформи мнението си за тях. В съответствие с това, границите на допустимата критика по отношение на политиците в това им качество са по-широки, отколкото за частните лица. За разлика от последните, политикът съзнателно и неизбежно се излага на близко наблюдение на всяка негова дума и действие, както от журналистите, така и от цялото общество. Следователно, той трябва да проявява по-висока степен на толерантност. Чл. 10, т. 2 дава възможност да се защити репутацията на другите, т.е. на всички, и тази защита се отнася също така и за политиците, дори когато не действат като частни лица. В тези случаи обаче, изискванията за такава закрила трябва да се преценяват във връзка с интересите на откритата дискусия по политически въпроси.

Между факти и оценъчни съждения трябва да се прави внимателно разграничение. Съществуването на фактите може да бъде доказано, докато истинността на оценъчните съждения не се поддава на доказване и поставянето на изискване за доказване истинността на оценъчни съждения нарушава самата свобода на изразяване на мнение, която е съществен елемент на правото, гарантирано от чл. 10 от Конвенцията.

Факти по делото

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Г-н Лингенс, австрийски журналист, живеел във Виена и издавал списанието “Профил”.

След провеждането на общите избори в Австрия през 1975 г. Симон Визентал, председател на Еврейския документационен център, обвинил Фридрих Петер, ръководител на Австрийската либерална партия, че е служил в бригада на СС по време на Втората световна война. Бруно Крайски, оттеглящ се канцлер и ръководител на Австрийската социалистическа партия, яростно защитил Петер в интервю, предавано по телевизията, и обвинил Визентал и организацията му в прилагане на методи, “присъщи на мафията”.

По този повод жалбоподателят публикувал две статии в списанието “Профил”. В първата, публикувана на 14 октомври 1975 г. под заглавието “Случаят Петер”, се разказвали посочените събития и по-специално дейността на първата СС пехотна бригада. В нея се обръщало внимание и на ролята на г-н Петер в наказателния процес, който бил образуван в Грац и след това прекратен, срещу лица от бригадата. Направено било заключението, че макар г-н Петер да се ползва от презумпцията за невинност, неговото участие в тази бригада го прави неприемлив като политик в Австрия. По-нататък в статията жалбоподателят критикувал позицията на г-н Крайски, когото обвинявал, че е защитавал г-н Петер и други бивши членове на СС по политически причини. По повод на критиката, отправена от г-н Крайски по отношение на г-н Визентал, той написал: “Ако бе сторено от някой друг, това би било представено като най-долен опортюнизъм”, но добавил, че при конкретните обстоятелства положението е по-сложно, поради това, че г-н Крайски е вярвал в това, което казва.

Втората статия била публикувана на 21 октомври 1975 г. и била озаглавена “Примирие с нацистите, но как?”

За тогавашния канцлер се казвало: “Вярно е, че поведението на г-н Крайски не може да бъде критикувано на рационални, а само на ирационални основания: то е неморално, недостойно”. Нещо повече, то не е необходимо, защото австрийците могат да се помирят с миналото си, без да търсят услугите на бившите нацисти, които омаловажават проблема за концентрационните лагери или злепоставят г-н Визентал чрез експлоатиране на антисемитизма. Авторът критикувал липсата на такт, с която г-н Крайски се отнасял към жертвите на нацизма. Той подчертал, че по онова време е било възможно да се избира между доброто и злото и давал примери за лица, които са отказали да сътрудничат на СС, както и че “ако Бруно Крайски беше използвал личния си авторитет по начина, по който го използва в защита на г-н Петер, за да разкрие другата, по-добрата Австрия, той би дал на тази държава с тридесетгодишно закъснение това, от което тя най-много се нуждае, за да се примири с миналото: по-голяма увереност в себе си”. Статията завършвала с най-обща критика на политическите партии за това, че сред техните лидери има бивши нацисти. Жалбоподателят изказвал мнение, че г-н Петер трябва да се оттегли – не за да признае своята вина, а за да докаже, че притежава качество, непознато на г-н Крайски, а именно такт.

На 29 октомври и 12 ноември 1975 г. тогавашният канцлер завел срещу г-н Лингенс две наказателни дела от частен характер. Той считал, че определени пасаж

в статиите уронват доброто му име и го опозоряват. Позовал се на чл. 111 от Наказателния кодекс на Австрия:

1. Който, по начин, даващ възможност това да се възприеме от трето лице, обвини друго, че има достоен за презрение характер или отношение, или поведение, противоречащо на честта и морала и от такова естество, че да го направи достоен за презрение или по друг начин да го злепостави в обществото, се наказва с лишаване от свобода до шест месеца или с глоба;

2. Който извърши това в печатен материал, чрез излъчване по радио или телевизия или по друг начин, така че да направи дискредитирането достъпно за голяма част от обществото, се наказва с лишаване от свобода до една година или глоба;

3. Деецът не се наказва, ако се докаже истинността на заявеното. Що се отнася до деянието по ал. 1, той не отговаря и ако се установят обстоятелства, които са му дали достатъчно основание да допусне, че твърдението е вярно.

Районният съд на Виена намерил жалбоподателя за виновен и го осъдил на глоба от 20 000 шилинга. Съдът приел за смекчаващи обстоятелствата, че се касае за политическа критика на политически фигури и че последните трябва да проявяват по-голяма толерантност в сравнение с другите. Предвид добросъвестността на г-н Лингенс, на г-н Крайски не било присъдено обезщетение, но по негова молба била постановена конфискация на списанието, съдържащо статиите, и публикуване на присъдата. Апелативният съд на Виена потвърдил присъдата в основната ѝ част, като намалил глобата на 15 000 шилинга.

На 22 февруари 1982 г. жалбоподателят публикувал решението на Апелативния съд в “Профил”.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателят поддържа, че решенията на австрийските съдилища са накърнили правото му на свобода на изразяване в степен, която била несъобразна с основните принципи на демократичното общество. До такова заключение е стигнала и Комисията. Според правителството, от друга страна, наказанието е било необходимо за защита на репутацията на г-н Крайски.

Не се спори, че присъдата, произнесена от районния и потвърдена от окръжния съд, е съставлявала “намеса на държавните власти” в упражнението на свободата на словото на жалбоподателя.

Съдът се съгласява с Комисията и с правителството, че тази намеса е била “предвидена в закона” и е преследвала законната според чл. 10, т. 2 цел да защити “репутацията или правата на другите”

В своите становища Комисията, правителството и жалбоподателят са разгледали обстойно въпроса дали намесата е била “необходима в едно демократично общество”.

Жалбоподателят се позовава на ролята си на политически журналист в плуралистично общество. Той смята, че като такъв е имал задължение да изрази своите възгледи по обвиненията, отправени от г-н Крайски срещу г-н Визентал. Той

поддържа също, както е приела и Комисията, че един политик, който сам е привикнал да атакува опонентите си, трябва да очаква по-остра критика в сравнение с други хора.

Правителството смята, че свободата на словото не може да възпрепятства съдилищата да упражняват правото си на преценка и да постановяват решенията, които считат за необходими, за да се гарантира, че политическият дебат няма да се изроди в лични обиди. Според него някои от изразите, използвани от г-н Лингенс, са преминали допустимите граници. Нещо повече, жалбоподателят имал възможност да изложи възгледите си пред обществото без никаква предварителна цензура и, следователно, наложеното му впоследствие наказание не било непропорционално на преследваната законна цел.

Съдът припомня приетите в практиката му принципи, че понятието “необходим” по смисъла на чл. 10, т. 2 предполага “належаща обществена нужда”, като договарящите държави имат определена свобода на преценка относно съществуването ѝ. Тази свобода обаче върви ръка за ръка с европейския контрол, обхващащ както законодателството, така и решенията, които го прилагат, дори и постановените от независим съд.

“Упражнявайки своята надзорна функция, Съдът не може да се ограничи да прецени оспорваните съдебни решения изолирано. Той трябва да ги разгледа в светлината на случая като цяло, включително статиите, по повод на които е бил обвинен жалбоподателят, и контекста, в който те са били написани. Съдът трябва да определи дали въпросната намеса е била “пропорционална на преследваната законна цел” и дали основанията, изтъкнати от австрийските съдилища за да я оправдаят, са “релевантни и достатъчни”.”

В тази връзка Съдът припомня, че свободата на словото е една от основите на демократичното общество и едно от най-важните условия за реализацията на всяко лице, както и че т. 2 на чл. 10 се прилага и по отношение на “информация” и “идеи”, които засягат, шокират или смущават.

“Тези принципи имат особено значение, когато става дума за пресата. Пресата не трябва да преминава границите, поставени между другото за “защита на репутацията на другите”, но въпреки това неин дълг е да разпространява информация и идеи по политически въпроси, точно както и по въпросите в други области от обществен интерес. Не само пресата има задачата да разпространява такава информация и идеи, но и обществото има право да ги узнае. В тази връзка Съдът не може да възприеме становището, изразено в решението на Виенския апелативен съд в смисъл, че задачата на пресата е да разпространява информация, чието тълкуване трябва да бъде предоставено основно на читателя.

Освен това, свободата на печата дава една от най-добрите възможности за обществото да узнае идеите и възгледите на политическите лидери и да оформи мнението си за тях. По-общо, свободата на политическия дебат е в самата същност на концепцията за демократично общество, която е намерила отражение в цялата Конвенция.

В съответствие с това, границите на допустимата критика по отношение на политиците в това им качество са по-широки, отколкото за частните лица. За разлика от последните, политикът съзнателно и неизбежно се излага на близко наблюдение

на всяка негова дума и действие, както от журналистите, така и от цялото общество. Следователно той трябва да проявява по-висока степен на толерантност. Без съмнение, чл. 10, т. 2 дава възможност да се защити репутацията на другите, т.е. на всички, и тази защита се отнася също така и за политиците, дори когато не действат като частни лица. В тези случаи обаче, изискванията за такава закрила трябва да се преценяват във връзка с интересите на откритата дискусия по политически въпроси.

Жалбоподателят е бил осъден поради това, че е използвал определени изрази (“най-долен опортюнизъм, неморален, недостоен”) по адрес на г-н Крайски, който по това време е бил федерален канцлер, в две статии, публикувани в издаваното във Виена списание “Профил” на 14 и 21 октомври 1975 г. Статиите са третирали политически въпроси от обществен интерес в Австрия, които са дали повод за много разгорещени дискусии за отношението на австрийците най-общо, и на канцлера в частност, към националсоциализма и към участието на бивши нацисти в управлението на страната. Съдържанието и тонът на статиите са били като цяло добре балансирани, но използването на посочените изрази в частност е било прието за създаващо вероятност за увреждане на репутацията на г-н Крайски.

Все пак, след като делото е засягало г-н Крайски в качеството му на политик, трябва да се има предвид и обстановката, в която са били написани тези статии. Те са се появили наскоро след общите избори, проведени през октомври 1975 г. Преди това много австрийци са били убедени, че партията на г-н Крайски ще загуби абсолютното си мнозинство и, за да може да остане на власт, ще трябва да направи коалиция с партията на г-н Петер. Когато след изборите г-н Визентал направил редица разкрития за нацисткото минало на г-н Петер, канцлерът защитил г-н Петер и атакувал неговия хулител, чиято дейност той описал като “мафиотски методи”. От това последвала острата реакция на г-н Лингенс.

Оспорваните изрази, следователно, трябва да бъдат разгледани в контекста на политическите полемики, последвали изборите. Както отбелязва Районният съд във Виена в решението си от 29 март 1979 г., в тази борба всеки е използвал оръжията, с които е разполагал. И тези оръжия в никакъв случай не са били необичайни за политическите стълкновения.”(...)

“Както сочи правителството, обсъжданите статии по това време са били вече широко разпространени. Въпреки че наложено на автора наказание, стриктно погледнато, не му е попречило да се изрази, то е представлявало вид цензура, която би го обезкуражила да прави критика от такъв вид в бъдеще. Представителят на Комисията с основание подчертава това. В контекста на политическия дебат такава присъда би възпряла журналистите да участват в публични дискусии по въпроси, засягащи обществения живот. Освен това, санкция като наложената би могла да попречи на печата да изпълнява задачата си на източник на информация и пазител на интересите на обществото.

Австрийските съдилища са се съсредоточили най-напред върху преценката дали пасажите, за които е бил обвинен г-н Лингенс, са обективно опозоряващи. Те са приели, че някои от употребените изрази действително са такива – “най-долен опортюнизъм”, “неморално” и “недостойно”. Ответникът е поддържал, че въпросните забележки са оценъчни съждения, направени от него в упражнение на свободата му на изразяване. Съдът, подобно на Комисията, споделя това виждане.

Критиката на жалбоподателя е била фактически насочена срещу отношението на г-н Крайски, който по това време е бил федерален канцлер. Ставало е въпрос не за правото му да разпространява информация, а за свободата му на мнение и разпространяване на идеи. Въпреки това, позволените от т. 2 на чл. 10 ограничения са приложими. След това компетентните съдилища са пристъпили към преценката дали ответникът е установил истинността на изявленията си, на основание чл. 111, ал. 3 от Наказателния кодекс. По същество те са приели, че съществуват различни начини да се преценява поведението на г-н Крайски и че логически не може да бъде доказано, че едно тълкуване е правилно, а останалите – неправилни. В резултат на това са приели, че жалбоподателят е виновен в дискредитиране.

Според Съда, между факти и оценъчни съждения трябва да се прави внимателно разграничение. Съществуването на фактите може да бъде доказано, докато истинността на оценъчните съждения не се поддава на доказване. В тази връзка Съдът отбелязва, че фактите, на които г-н Лингенс е основал своята преценка, са били безспорни, както е била безспорна и неговата добросъвестност.

Според ал. 3 на чл. 111 от Наказателния кодекс на Австрия, тълкувана във връзка с ал. 2, по дела, подобни на разглежданото, журналистите не могат да избегнат осъждане съгласно ал. 1, освен ако докажат истинността на това, което твърдят. По отношение на оценъчните съждения това изискване е невъзможно да се изпълни и нарушава самата свобода на изразяване на мнение, която е съществен елемент на правото, гарантирано от чл. 10 от Конвенцията. Виенският районен съд е приел, че тежестта на доказване произтича от закона и не съдилищата, а законодателят може да я облекчи. В този контекст Съдът подчертава, че не се налага да уточнява кой национален орган е отговорен за дадено нарушение на Конвенцията. Единственият въпрос е международната отговорност на държавата.

От различните изложени дотук съображения следва, че намесата в упражнението на свободата на словото на г-н Лингенс не е била “необходима в едно демократично общество ... за защита на репутацията ... на другите”. Тя не е била пропорционална на преследваната законна цел.”

Поради това Съдът приема, че е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията.¹

На основание чл. 50 от Конвенцията² жалбоподателят претендира за възстановяване на заплатената глоба от 15 000 шилинга и на разноските, които апелативният съд го е осъдил да заплати, в размер на 30 600 шилинга. Съдът намира, че той има право да получи тези суми, поради пряката им връзка с присъдата, за която е приел, че нарушава свободата на словото. Той уважава частично и претенцията за обезщетение за разноските и загубите в резултат на задължаването на жалбоподателя да публикува присъдата в списанието си, като му присъжда 25 000 шилинга. Съдът уважава и претенцията за заплащане на разноските, в размер на 54 938,60 шилинга, направени за защитата му пред районния и пред апелативния съд, тъй като тези производства са имали за цел да предотвратят или поправят констатираното от Европейския съд нарушение и търсената сума изглежда разумна.

¹ Решението е взето с единодушие.

² Сега, след внесените с Протокол N 11 изменения – чл. 41.

По отношение на разноските, направени за защитата му в производството пред органите по Конвенцията, Съдът отбелязва, че не е обвързан от върешнонационалните размери и критерии, на които се позовават жалбоподателят и правителството, а разполага със свобода на преценка, която осъществява по справедливост. В случая няма спор, че претендираните разноски са реални и необходими. Несъгласие съществува само по въпроса дали размерът им е разумен. Съдът уважава претенцията на жалбоподателя частично, в размер на 130 000 шилинга. Той присъжда на г-н Лингенс и претендираните 29 000 шилинга пътни и други разноски за личното му явяване пред Комисията и Съда в Страсбург.

Така, Съдът постановява на жалбоподателя да бъде заплатена, на основание чл. 50, обща сума от 284 538,60 шилинга.